

ДИСКУРСОЛОГІЯ

УДК 811.161.1'366

DOI: 10.31651/2226-4388-2020-29-64-71

ЧАСТКИ ЯК ВИРАЗНИКИ ЕМОЦІЙ ЗДИВУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

М. О. Вінтонів, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

e-mail: m.vintoniv@kubg.edu.ua

ORCID: 0000-0002-3258-8633

М. Н. Дорошенко, кандидат філологічних наук, директор ТОВ «ЦЕНТР ІНОЗЕМНИХ МОВ» СПІК ІНГЛИШ»

e-mail: domarinen@ukr.net

ORCID: 0000-0002-1316-6742

Стаття присвячена функційним виявам часток у лінгвоукраїністиці, зокрема ролі партикул у вираженні емоції здивування в українському політичному дискурсі. Мета дослідження – комплексно проаналізувати функційне навантаження часток як виразників емоцій здивування в українському політичному дискурсі. Об'єктом дослідження обрано частки сучасної української мови. Предмет дослідження становлять семантико-синтаксичні та функційні властивості часток сучасної української мови.

*Комунікативно-прагматичні функції партикул у публіцистичному дискурсі розглянуто в межах теорії функційно-семантичного поля. Зокрема, модальність репрезентовано як функційно-семантичну категорію. У межах функційно-семантичного поля суб'єктивної модальності виокремлено функційно-семантичні поля позитивних емоцій, негативних емоцій і здивування. Схарактеризовано особливості реалізації та механізми функціонування часток у різних польових структурах. У межах категорії емоційної інтенсивності на якісній шкалі «здивування» являє собою виразу, одномодальну емоцію, яка, залежно від мовної ситуації, може бути модифікована у варіаціях здивування, подиву і власне здивування. Визначено, що репрезентувати в мові емоцію здивування (різної кількісної та якісної інтенсивності) здатні такі частки: **а, бач, ось / от, так, ач / бач, як, невже, ну, хіба, дивись / диви, тобто, що за, і**. Зазвичай «чисте» здивування виражене в питальних висловленнях.*

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що зібраний та описаний фактичний матеріал може бути використаний під час вивчення курсів «Сучасна українська літературна мова» (розділи «Морфологія», «Синтаксис»), «Стилістика» та спецкурсів із комунікативної граматики, а також сприятиме формуванню комунікативної компетенції іноземних студентів.

Ключові слова: частка, партикуляція, функційно-семантичне поле, емоція, речення.

Актуальність. Останні десятиліття в лінгвістиці позначені зацікавленням суб'єктивними чинниками в мовленні, тобто все більше уваги приділяють не сукупності мовних формалізаторів як репрезентантів позамовного змісту тексту, а індивідуально-особистісним засобам мовця та реципієнта, зокрема експлікаторам їхніх переконань, мотивів, оцінки тощо.

Актуальність роботи зумовлена потребою цілісного вивчення й систематизації структурних і значенневих різновидів часток сучасної української мови, відсутністю спеціальних праць із типологічного дослідження цих одиниць. Поглиблення структурної та семантичної класифікації часток сприятиме розв'язанню проблемних питань

граматичної теорії, зокрема визначенню межі партикул у граматичній системі сучасної української літературної мови.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Частки як окремий клас слів розглянуто в спеціальних працях В. В. Виноградова, Є. М. Галкіної-Федорук, К. Г. Городенської, А. П. Загнітка, П. О. Леканта, Т. М. Ніколаєвої, О. О. Стародумової, А. Б. Шапіро, Н. Ю. Шведової та ін. Праці багатьох лінгвістів (О. К. Безпояско, І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, В. О. Горпинича, А. П. Загнітка, Ю. І. Леденьова, Т. М. Ніколаєвої, М. Я. Плющ та ін.) містять обґрунтування аспектів частиномовного статусу часток, обсягу класу партикул та шляхів їхнього поповнення.

Мета дослідження – комплексно проаналізувати функційне навантаження часток як виразників емоцій здивування в українському політичному дискурсі.

Матеріали й методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано описовий метод із прийомами наскрізного виписування, метод зіставлення й систематизації – для відбору й інтерпретації фактичного матеріалу; структурний – для аналізу специфіки речень із частками; дистрибутивний, за допомогою якого виявлено приховану інформацію в тексті. Матеріалом дослідження слугували українські публіцистичні тексти початку ХХІ століття.

Результати дослідження та їх обговорення. Одним із базових понять функційної граматики є поняття функційно-семантичного поля (ФСП). ФСП – це «засноване на певній семантичній категорії угруповання різнорівневих засобів мови, що взаємодіють між собою на підставі спільності їхніх семантичних функцій» [5, с. 17]. ФСП здивування має зони перетину як із полем позитивних емоцій, так і з полем негативних емоцій. Тлумачний словник української мови репрезентує здивування як «почуття людини, дуже враженої чимось незвичайним, дивним, незрозумілим» [7, с. 536]. Зазвичай зовнішньою причиною подиву є раптова, несподівана подія.

У межах категорії емоційної інтенсивності на якісній шкалі «здивування» являє собою виразу, одномодальну емоцію, яка, залежно від мовної ситуації, може бути модифікована у варіаціях здивування, подиву і власне здивування. Подібне варіювання подиву, на наш погляд, відбувається в межах однієї базової емоції й зумовлено «зрушеннями» на кількісній шкалі інтенсивності.

	Кількісна інтенсивність		
Слабка емоція	середня емоція		сильна емоція
Нерозуміння, збентеженість	→ здивування		→ подив

Поділяємо погляд С. Г. Воркачова, який вважає, що нерозуміння, збентеженість, здивування й подив можна розрізнити з погляду імпліцитно вираженої впевненості мовця в протилежному: «Якщо подив виникає за умови відносно слабкої впевненості суб'єкта в достовірності минулого досвіду, то здивування виникає тоді, коли суб'єкт був абсолютно впевнений у правильності цього досвіду й прогнозував результати, протилежні тим, що мають місце» [3, с. 86].

Щодо темпоральної характеристики подиву, то це відносно нетривала, швидкоплинна емоція, яка зазвичай виявлена одноразово (з однаковою інтенсивністю) щодо тієї самої «причини» подиву. Подив як емоція цікава тим, що однозначно маркувати її знаком (+ / –) не так просто. На нашу думку, здивування посідає місце між позитивними і негативними емоціями, однак більше тяжіє до позитивного полюса. За спостереженнями К. Е. Ізарда, «ситуації, які служать причиною подиву, згадані загалом як менш приємні, ніж ситуації, які ведуть до радості, але значно приємніші, ніж ситуації, що слугують причиною якої-небудь негативної емоції» [4, с. 245]. Проте «сильне враження від чого-небудь незвичайного, дивного» може межувати і з крайнім невдоволенням, обуренням. Причина труднощів в ідентифікації полюса подиву полягає в тому, що здивування – це емоційний стан, отже, воно було сформоване на основі попередньої оцінки об'єкта.

Залежно від того, пейоративною або меліоративною була ця оцінка з боку мовця, і визначений знак подиву.

Проте, згідно з факторною теорією емоції, здивування належить до функційної групи «*прийняття – задоволення – активність*». Проведені психологами опитування засвідчили, що більшість людей оцінює здивування позитивно. Імовірно, найчастіше емоційний стан здивування ґрунтований на меліоративній оцінці. Усі ці обставини вможливили кваліфікувати емоційні висловлення, що репрезентують здивування, як позитивні, схвальні.

Проаналізувавши дібраний мовний матеріал, ми дійшли висновку, що у формуванні модального значення здивування здатні брати участь такі частки: *а, бач / ач, от, так, як, ні, невже, ну, хіба, дивись, тобто, що за, і*. Уважаємо, що в центрі ядра емотивного семантичного поля здивування повинні перебувати три частки: *як, хіба, невже*. Підставами для цього є кілька причин. По-перше, з-поміж багатьох емоційних часток названі одиниці здатні виражати здивування поза поєднанням з іншими службовими одиницями. По-друге, ці частки можуть уживатися окремо від ізольованого висловлення, функціуючи як емоційні репліки. По-третє, як засвідчує мовний матеріал, у висловленнях із частками *як, хіба, невже* емоція здивування є очевиднішою. Непрямим підтвердженням цього є те, що в тлумачних словниках серед значень цих часток обов'язково названо вираження здивування [7, с. 255].

Зафіксовано чимало прикладів з емотивною часткою *як*, що виражають подив, зокрема: – *Але у нас на це зараз нема грошей. – Як нема?* (Високий замок. – 05.10.2009); – *Але ми знайшли спільну мову. І якщо ви пам'ятаєте, ми доволі близько працювали. І я думаю, що... – Як? Та Ви критикували дії прем'єр-міністра!* (Високий замок. – 05.10.2009).

Ці речення ілюструють здатність емоційної частки *як* уживатися окремою реплікою й виражати здивування, не поєднуючись з іншими мовними одиницями. Однак у наведеному контексті частка експлікує не тільки подив, а й невдоволення. Крім того, *як*, на наш погляд, надає висловленню волітивного значення: небажане відбувається для суб'єкта мовлення.

Частка *як* може поєднуватися з іншими службовими словами, надаючи висловленню емотивного характеру: *І тут повідомили, що нашу партію визнали найкращою. «Тобто як таку, яка має найбільшу довіру», – промайнуло в голові* (Світ молоді. – 07.06.2009); – *Правильно ми вчинили. Так я вважаю. – Тобто як правильно?* (Високий замок. – 12.10.2009).

Уважаємо, що в цих прикладах частка *тобто*, взаємодіючи з *як*, змінює квантитативну інтенсивність вияву емоційної ознаки здивування, надаючи йому відтінок подиву (сильного подиву). До того ж питальні репліки, крім вираження подиву, надають аксіологічної й волітивної оцінки повідомлюваному. Службовий комплекс *тобто як* одночасно надає висловленню емотивних, аксіологічних, волітивних модусно-оцінних значень, причому емоційне значення подиву є основним.

Подібну ситуацію простежуємо у висловленнях з емотивним комплексом *та як же*, напр.: *Залізничний транспорт після чергового теракту втратив свій статус найбезпечнішого засобу пересування. <... > Та як же таке могло статися?* (День. – 14.02.2008).

Частка *як* є ядерним засобом експлікації здивування, оскільки, уживаючись з іншими компонентами, вона є виразником основного емоційного навантаження й може функціювати як окрема репліка. Прикметно, що емоційна частка *як* завжди поліфункційна, а тому здатна брати участь у вираженні інших модусно-оцінних значень. Крім того, в емотивних висловленнях із часткою *як* емоція здивування очевидна й не викликає труднощів у розпізнаванні, попри нашарування інших видів оцінок.

Ядро ФСП здивування формують також частки *хіба* та *невже*, виконуючи в реченнях питальної семантики подвійну функцію: 1) підсилюють запитання з відтінком здивування,

недовіри тощо; 2) уживані в риторичному запитанні для вираження впевненості, переконливості в протилежній відповіді. Зокрема, перше значення репрезентовано в реченнях: *Найбільше мені подобається рецепт Партії регіонів: «давайте зробимо мінімальну заробітну плату півтори тисячі, вийдемо з кризи».* Та **невже** не зрозуміло, що перше, що буде зроблено, – це зрив цін (Українська правда. – 07.09.2009); *Та навіщо нам в 93-й рік повертатися? Я повертаю не в далекий 99-й рік, коли пенсії не виплачувались, пенсії видавали калошами, зерном – чим завгодно. Ну навіщо ми будемо розказувати? **Невже** це люди забули?* (Українська правда. – 07.09.2009); *Для чого створюється штучний ажіотаж, та ще й в такий скрутний час? Що взагалі коїться, якщо у терористів валюта є, а у нас немає? І **хіба** тільки валюта? Війною виправдовується все* (День. – 17.12.2014).

Прикладами риторичних запитань із частками є такі фрагменти: ***Хіба** ви гірші за Януковича?* (Українська правда. – 19.08.2010); ***Хіба** зможе битися серце, розділене навіл?* (Слово Просвіти. – 05.05.2010); *Відкриті списки? Та **невже!*** (Українська правда. – 03.07.2014).

Роль часток *невже* та *хіба* в різних висловленнях можна репрезентувати так: мовець висловлює здивування, подив, викликаний невідповідністю його припущень фактам дійсності; він звертається із запитанням до співрозмовника, чия відповідь підтверджує або спростовує припущення, розвіює сумніви. У цьому тлумаченні відображені складники, що виражають три типи модусно-оцінних варіантів мовного значення часток *невже* та *хіба*:

1) епістемічний компонент (вказівка на наявність у мовця деяких припущень або знань);

2) волітивний компонент (вираження бажання отримати підтвердження або спростувати передбачуване);

3) емотивний компонент (подив або здивування мовця).

Решта емоційних часток, що виражають здивування, є периферійними засобами вираження відповідної емоції. На наш погляд, їх варто диференціювати на дві групи: 1) *так, ну, чи*; 2) *ось, ач, тобто, що за, бач, дивись, і, а*. Уважаємо, що частки, належні до першої групи, перебувають ближче до ядра, а з другої групи – більш віддалені від нього. Такий розподіл емотивних одиниць мотивуємо тим, що частки *так, ну, чи* за особливостями функціонування в емотивних висловленнях дуже близькі до частки *як*. Вони також здатні передавати здивування, уживаючись як окрема репліка, або, поєднуючись з іншими одиницями, перебирають на себе основне емоційне навантаження, напр.:

Куликов: *Я дякую Президенту і кандидату на посаду Президента України Віктору Ющенку за участь у програмі.*

Ющенко: *Я так зрозумів, що я щось повинен сказати. **Так?***

Куликов: *Якщо не хочете – то ні. Але я думаю, що глядачам цікаво.*

Ющенко: *Я дуже хочу, шановні <...>* (Свобода слова. – ICTV. – 07.12.2009);

*– Я з Вами повністю погоджуюся в тому, що не мати бюджет на наступний рік – це неправильно, це погано. І ми повинні його ухвалити. Але ми з вами прекрасно розуміємо, що його не буде. Він не буде прийнятий. – **Так** а що ж тоді буде?* (Свобода слова. – ICTV. – 07.12.2009).

Частка *так*, окрім питальної функції, за умови вживання на початку речення надає йому відтінок сумніву, здивування, недовіри. За даними тлумачного словника, у таких висловленнях вона близька за значенням до *хіба, невже, чи* [9, с. 17).

Особливістю частки *чи* є те, що вона функціонує лише в риторичних запитаннях, наближаючись за значенням до *хіба* [10, с. 321]. Значення припущення, сумніву, невпевненості й здивування вона набуває тоді, коли утворює сполуки з деякими словами (прислівниками, частками та ін.) [10, с. 321]. Порівняймо приклади: *Але ми ледве **чи** знайомі. Не зараз* (Пан та Пані. – 12.04.2009); ***Чи** справді на Донбасі друга Чечня?* (Радіо Свобода. – 14.11.2014); *Моя відповідь буде формуватися із двох частин. Перша частина: знаєте, я не сприймаю цього песимізму, коли ми говоримо про п'ять трагічно втрачених*

років, нещасливих років, коли ця країна розвивалася економічними тесами такими, яких не знає українська статистика за попередні п'ятнадцять років. **Чи** я неправду кажу? **Чи** 7,5 % ви колись знали цифру розвитку економіки? **Чи** макрокультура, яка створена за чотири роки, не дала змогу прийти в цю країну 30-ти мільярдам інвестицій? (Радіо Свобода. – 07.12.2009).

Частка *ну* може репрезентувати здивування, якщо вона поєднана з іншими службовими одиницями [8, с. 449]. Але такі випадки поодинокі в публіцистичних текстах, напр.: *Та ну? Про що Ви? Ви вважаєте, що це панацея. А хто добиратиме склад цих комісій?* (Радіо Свобода. – 09.11.2009).

Безперечно, частки *так, ну, чи* в певному контексті виражають емоційне значення «здивування», але, як засвідчує аналіз ілюстративного матеріалу, емотивність не є провідним модусно-оцінним значенням, а поступається першістю епістемічним і волітивним семантичним компонентам.

Частки *так, ну, чи* здатні репрезентувати у висловленні емоцію здивування, однак вони не є ядерними експлікаторами цієї емоції, оскільки емотивне значення підсилене іншими модусно-оцінними семантичними відтінками (епістемічним, волітивним). Ці периферійні засоби вираження подиву, на наш погляд, перебувають ближче до ядра, оскільки вони здатні вживатися як окрема емоційна репліка, а також поєднуватися з іншими частками, перебираючи на себе основне емотивне семантичне навантаження.

Частки *ось / от, ач, тобто, бач, дивись, і, що* за більш віддалені від ядра емотивного поля здивування, оскільки ці слова не здатні висловлювати відповідну емоцію, уживаючись як окрема репліка. Проте ці частки можуть актуалізувати емоційну насиченість речення, а також надати йому відтінок подиву. Наприклад, у висловленнях: 1) *От новина! Приємно чути!* (5 канал. – 09.11.2009); 2) *Ну, знаєте! Ось ще! З якого дива? Як можна погодитись із такими умовами?!* (5 канал. – 16.11.2009) – на перший погляд, не виражене здивування, а є радість (у першому випадку), невдоволення (у другому прикладі). Однак подив як «стан, викликаний сильним враженням від чогось незвичайного, дивного, незрозумілого», в аналогічних висловленнях представлений як відтінок.

Справді, у прикладі (1) виражено емоційну реакцію мовця на отриману від співрозмовника інформацію, яка стала для мовця несподіванкою, викликала сильне враження, тобто певною мірою його здивувала. У прикладі (2) репліка *Ну, знаєте! Ось ще! З якого дива?* являє собою верифікативне висловлення, що виражає незгоду мовця з вимогою співрозмовника. Але очевидно, що ця незгода дуже емоційна. Мовець не тільки не погоджується зі співрозмовником, він висловлює власне незадоволення думкою останнього. Автор верифікативної репліки дає зрозуміти, що не має наміру виконувати дію, до якої його спонукають. Крім того, мовець дещо здивований думкою співрозмовника і вважає його вимогу дивною, незрозумілою.

Частки *тобто, і, бач* здатні брати участь у вираженні подиву, уживаючись зазвичай разом з іншими службовими одиницями. Ці слова не стільки передають здивування, скільки конкретизують його, уточнюють інтенсивність відповідної емоції, напр.:

Москаль: *Хоч раз ви чули заяву Верховного Суду, щоб вони якогось суддю звільнили, чи ви чули заяву Служби безпеки? Коли спіймали Кислинського, вже всі кажуть, і міністр освіти каже, що в нього липовий диплом. Вони всі кажуть, що ні, що це треба ще раз перевірити. Ви бачили, щоб Генеральна прокуратура когось так демонстративно звільняла, як сьогодні Міністерство внутрішніх справ?*

Куликов: *Тобто, все ж таки краще шукати підробні дипломи, ніж наркотики у своїй власній структурі?* («Свобода слова». – ICTV. – 12.10.2009. – 23:00);

Стогній: *А міністр внутрішніх справ у нас має освіту юридичну?*

Куликов: *Тобто, і там диплом не підходить?*

Москаль: *Почекайте, у міністра внутрішніх справ є ціла маса фахівців, які в цьому розбираються.*

Стогній: *Тобто як? Ви не хочете, щоб я сказав статистику людям? Бачите? Не хочуть, щоб я вам назвав статистику. Ви бачите, що робиться?* («Свобода слова». – ICTV. – 12.10.2009).

В останній репліці основне емоційне навантаження припадає на частку *як*, елемент *тобто* інтенсифікує подив, надає йому виразності. Інакше кажучи, частка *тобто* посилює експресивність висловлення.

Частка *і* у висловленні *Ну і справи* є невіддільним складником комплексу *ну і*, але вона не лише виражає здивування, а й робить цю емоцію яскравішою.

Особливих коментарів потребує частка *що за*. У висловленні *Вчора – негода, а сьогодні – що за день!* (Кременчуцький телеграф. – 09.08.2009) суб'єкт мовлення відчуває захоплення. Захоплення і подив – нетотожні емоції, але між ними багато спільного. Захоплення потрактовано як сильне здивування, супроводжуване схваленням, радістю мовця. Емоція захоплення – це результат взаємодії різних емоційних модусів (подиву і радості) у межах одного висловлення. Уважаємо, що в цьому випадку доречно говорити, з одного боку, про якісну зміну емоції, що сталася внаслідок акумулювання квантитативної інтенсивності емоції здивування, з іншого боку, про контамінацію емоцій здивування і радості. Представимо цей діалектичний процес схематично (рис. 1):

Рис. 1. Пересічні прями «Здивування» та «Радість»

Пересічні прями емоційних модусних значень здивування та радості відображають кількісну (квантитативну) інтенсивність відповідних емоцій: шкала А – квантитативна шкала інтенсивності емоційного модусу «здивування»: збентеження – здивування – подив; шкала Б – квантитативна шкала інтенсивності емоційного модусу «радість»: задоволення – радість – блаженство. У центрі – точка перетину якісно різних емоційних модусів «здивування» і «радість»; зародження емоції захоплення.

Унаслідок квантитативної інтенсифікації подиву в перетині його з радістю відбувається якісна зміна емоції: вона набуває значення захоплення. Однак у висловленнях на кшталт: *Що за день!* – відтінок подиву все ж залишається.

Зі схеми видно, що емотивний зміст висловлення охоплює емоційне модусне значення радості, реалізоване на кількісній шкалі «задоволення – блаженство». Уважаємо, що емоційний модус являє собою контамінацію принаймні двох емоцій: радості і здивування, що й зумовлює множинність іменування, репрезентовану у висловленні емоції.

Подібну взаємодію здивування з іншими емоціями (але негативного змісту) можна простежити в таких висловленнях: *Що за диктаторські закони?!* (Ліга. – 02.10.2014); *Що за люди, тільки би вкрасти, там хлопці гинуть, а вони і на цьому наживаються* (Чернівці Таймс. – 27.07.2014).

У подібних мовних ситуаціях перетинаються емотивні значення подиву й невдоволення. Результатом цієї взаємодії стає обурення. У таких випадках варто виокремлювати цілий комплекс емоційних значень, серед яких має місце й подив. Це підтверджує перетин ФСП здивування та ФСП позитивних і негативних емоцій.

Просторічні частки *ач / бач* уживають зазвичай перед питально-відносними займенниками або займенниковими прислівниками для посилення значення подиву, обурення: *О, бач, як старається!* (День. – 06.05.2011); *Ти бач, які бувають!* (<http://www.politclub.org/viewtopic.php?id>).

Експресивні частки *ач / бач* підсилюють здивування, репрезентоване у висловленнях, передусім за допомогою «гібридних слів» (термін П. А. Леканта) *скільки, яке, які*. Те саме можна сказати й про частку *дивись / диви*, напр.: *Ти диви який мужній борець з журналістами!* (Вісник Кременчука. – 06.04.2010); *Ти диви які швидкі. А скільки депутатів <...> притягнуто до відповідальності? Не треба лякати цими інформаційними вкидами* (Українська правда. – 16.08.2014); *Ти диви, скільки в тебе роботи!* (Кременчуцький телеграф. – 12.04.2008).

У прикладах власне-здивування виражене лексемами *скільки, які, як*, а експресивно-емоційні частки тільки увиразнюють здивування, що вможливило зарахувати їх до периферійних засобів вираження емоційного ФСП «подив».

Висновки і перспективи. Отже, репрезентувати в мові емоцію здивування (різної кількісної та якісної інтенсивності) здатні такі частки: *а, бач, ось / от, так, ач / бач, як, невже, ну, хіба, дивись / диви, тобто, що за, і*. Зазвичай «чисте» здивування виражене в питальних висловленнях. У мовця виникає потреба запитати, оскільки те, що спричинило емоційний стан, потребує уточнення, підтвердження. Захоплення або обурення найчастіше реалізовані в окличних реченнях. Спільні семантичні ознаки зближують ФСП негативних емоцій і ФСП позитивних емоцій із ФСП здивування. Це призводить до часткового перетину їхніх ФСП. У межах категорії емоційної інтенсивності «здивування» являє собою виразну, одномодальну емоцію, яка, залежно від мовної ситуації, може бути модифікована у варіаціях здивування, подиву і власне здивування. Здивування має зони перетину як із полем позитивних емоцій, так і з полем негативних емоцій.

Перспективи виконаного дослідження вбачаємо у використанні його положень для вивчення комунікативно-прагматичних функцій часток в інших типах українського дискурсу, засобів експресивізації тексту.

Список використаної літератури

1. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ : Пульсари, 2004. 400 с.
2. Вінтонів М. О., Дорошенко М. Н. Функційно-семантичне навантаження часток у вираженні негативних емоцій у політичному дискурсі. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2018. VI (48). Р. 61–63.
3. Воркачев С. Г. К семантическому представлению дезидеративной оценки в естественном языке. *Вопросы языкознания*. 1990. № 4. С. 86–92.
4. Изард К. Э. Эмоции человека. Москва : МГУ, 1980. 440 с.
5. Николаева Т. М. Функции частиц в высказывании (на материале славянских языков). Москва : Наука, 1985. 186 с.
6. Проблемы функциональной грамматики. Полевые структуры / отв. ред. А. В. Бондарко, С. А. Шубик. Санкт-Петербург : Наука, 2005. 480 с.
7. Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР ; Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Т. 5. Київ : Наукова думка, 1974. 839 с.
8. Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР ; Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Т. 7. Київ : Наукова думка, 1976. 723 с.
9. Словник української мови : в 11 тт. Т. 10. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1979. 658 с.
10. Словник української мови : в 11 тт. Т. 11. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1980. 699 с.

References

1. Vykhovanets, I. R., Horodenska K. H. (2004). Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy : Akademichna hramatyka ukrainskoi movy. Kyiv : Pulsary, 400 (in Ukr.).
2. Vintoniv, M. O., Doroshenko, M. N. (2018). Funktsiino-semantychne navantazhennia chastok u vyrazhenni nehatyvnykh emotsii u politychnomu dyskursi. In : *Science and Education a New Dimension*. Philology. Budapest. VI (48), 61–63 (in Ukr.).

3. Vorkachev, S. G. (1990). K semanticheskomu predstavleniyu deziderativnoj ocenki v estestvennom yazyke. In : Voprosy yazykoznaniiya. 4, 86–92 (in Russ.).
4. IZARD, K. E. (1980). Emoczii cheloveka. Moskva : MGU, 440 (in Russ.).
5. Bondarko, A. V., Shubik, S. A. (Eds.) (2005). Problemy funkczionalnoj grammatiki. Polevye struktury. Sankt-Peterburg : Nauka, 480 (in Russ.).
6. Nikolaeva, T. M. (1985). Funkczii chasticz v vyskazyvanii (na materiale slavyanskikh yazykov). Moskva : Nauka, 186 (in Russ.).
7. Bilodid, I. K. (Ed.) (1974). Slovnyk ukrainskoi movy : v 11 tt. / AN URSSR ; Instytut movoznavstva. T. 5. Kyiv : Naukova dumka, 839 (in Ukr.).
8. Bilodid, I. K. (Ed.) (1976). Slovnyk ukrainskoi movy : v 11 tt. / AN URSSR ; Instytut movoznavstva. T. 7. Kyiv : Naukova dumka, 723 (in Ukr.).
9. Bilodid, I. K. (Ed.) (1979). Slovnyk ukrainskoi movy : v 11 tt. / AN URSSR ; Instytut movoznavstva. T. 10. Kyiv : Naukova dumka, 658 (in Ukr.).
10. Bilodid, I. K. (Ed.) (1980). Slovnyk ukrainskoi movy : v 11 tt. / AN URSSR ; Instytut movoznavstva. T. 11. Kyiv : Naukova dumka, 699 (in Ukr.).

M. O. VINTONIV, M. H. DOROSHENKO. PARTICLES AS MEANS OF EXPRESSING SURPRISE IN UKRAINIAN POLITICAL DISCOURSE

Summary. Introduction. *The problem of systematic description for parts of speech does not lose its scientific relevance in modern linguistics. The high frequency of use of lexical items, not having their own meaning, functional dynamism and active involvement of new full-meaning words into this class explain the close attention of linguists to these lexical items. The variety of means expressing evaluation of the reported information, which are available in the Ukrainian language, is represented by interjections, means of intonation, and word order in a sentence. Particles occupy a special place among them. They allow to convey the feelings of doubt, surprise, danger, and so on.*

The purpose of the article is to comprehensively analyze the functional load borne by particles as means of expressing surprise emotions in the Ukrainian political discourse.

Methods. *With the purpose to achieve this goal, a descriptive method with the techniques of consistent copying out, comparison and systematization were applied for the selection and interpretation of factual material; structural method – for analyzing the peculiarities of sentences with particles; and distributive method, which allowed us to reveal hidden information in the text.*

Results. *The functional-semantic field of surprise has zones of intersection with both the field of positive emotions and the field of negative emotions. Usually, the external cause of surprise is a sudden, unexpected event. The modal meaning of a surprise can be created by such particles: а, бач / ач, от, так, як, ні, невіже, ну, хіба, дивись, тобто, що за, і (oh, see, here it is, so, how, no, really, uhm, seriously, look, which is to say, what the, and). We believe that the following three particles shall be in the nucleus of the emotional semantic field of surprise: як, хіба, невіже (but how?, really?, seriously?). The nucleus of the surprise semantic field is shaped by the particles хіба (really?) and невіже (seriously?) as well. Other emotion-related particles that express surprise are peripheral means of expressing the corresponding emotion.*

Originality. *The work describes the particles that are both in the center and on the periphery of the functional and semantic field of surprise. The following particles are capable to express the surprise emotions (of various intensity and quantity) in the language: а, бач, ось / от, так, ач / бач, як, невіже, ну, хіба, дивись / диву, тобто, що за, і (oh, see, here it is, how, really, uhm, seriously, look, so, what the, and). Usually a “pure” surprise emotion is expressed in question phrases. The speaker normally experiences a need to ask a question since the information that caused the emotion requires to be specified and confirmed. Enthusiasm or indignation are most often expressed in exclamatory sentences. Common semantic features bring near the semantic fields of negative emotions, positive emotions, and surprise which results in a partial overlap of their semantic fields.*

Conclusion. *The communicative-pragmatic functions of particles in journalistic discourse are considered within the theory of the functional-semantic field. The work analyses the surprise semantic field within the frames of the functional-semantic field of subjective modality. We see the prospects of the current research in the use of its theoretical base for the study of particles' communicative and pragmatic functions in other types of Ukrainian discourse, and as means of text expressiveness.*

Key words: *particle, phrasal particle, functional-semantic field, emotion, sentence.*

Надійшла до редакції 17.09.20
Прийнято до друку 25.10.20